

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

-

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Vaalit ovat demokratian perusta. Äänioikeuden käyttämisen kynnyksiä tulee määrätietoisesti poistaa ja ehkäistä. Aluevaaleissa päätetään erityisesti terveydestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen osaamista ja näkemyksiä tulisi määrätietoisemmin hyödyntää vaalijärjestelmän toimivuuden varmistamiseksi sekä järjestelmän toteutuksen kehittämisessä.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*

- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehtotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatioissa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*

- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

-

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Yhteinen näkemys autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan roolista

Järjestöjen huolia autonomian kaventumisesta on syytä kuulla tarkasti ja pitää järjestöt tiiviisti mukana valmistelussa, kun esimerkiksi valtioavustusjärjestelmän säädöspohjaa ja käytäntöjä nyt uudistetaan. Nyt on mahdollisuus oikeilla päätöksillä vahvistaa järjestöjen autonomiaa. Osallisuus ei ole vain järjestöjen kuulemista. Se on jatkuvaa rakenteellista vuorovaikutusta. Vapaa ja vahva kansalaisyhteiskunta on osa pohjoismaista elämäntapaa, avointa ja demokraattista toimintakykyistä yhteiskuntaa.

SOSTE kannattaa yhteisen näkemyksen luomista autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan roolista. Yhteisen näkemyksen valmistelu edellyttää ensin jokaisen ministeriön tuottamaa kansalaisjärjestöstrategiaa seuraavan hallituskauden alkupuolella. Hallinnonalakeskeinen vuoropuhelu ja kansalaisyhteiskuntaa vahvistavan osallisuusrakenteen luominen edellyttää laajaa keskustelua ja dokumentointia sekä myös konkreettisia hallinnonalakohtaisia esityksiä.

Hallinnonalakohtaisilla kansalaisjärjestötoiminnan strategioilla vahvistetaan virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamista ja tietämistä. Osaaminen ja tietämys ei saa jäädä harvain harrastukseksi henkilö tai organisaatiotasolla.

Erityisesti kokonaisturvallisuuden ja varautumisen vahvistumiseksi sosiaali- ja terveysalan järjestöillä on annettavaa. Rooli tulee tunnistaa ja selkiyttää. Rooliin kuuluu ainakin neljä osa-aluetta. 1 Nopean ammattilais- ja vapaaehtoistoiminnan voimin toteuttavan auttamistoiminnan organisointi ja järjestäminen, 2 kansalaisten luottamuspääoman vahvistaminen ja eriarvoisuuskehityksen pysäyttäminen, 3 kansainväliset yhteydet organisaatio- ja henkilötasolla, jotka tukevat kansallisen tilannetietoisuuden ja -kuvan rakentamista sekä 4 paikallisten yhteisöjen tuntemus ja niiden motivointi, tuki ja koordinointi vapaaehtoisuuden kanavoimiseksi.

Kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuus

Pohjoismainen hyvinvointimalli perustuu vahvaan valtioon ja vahvaan kansalaisyhteiskuntaan. Malliin kuuluu myös riippumaton media ja oikeusjärjestelmä, sekä yhteisten varojen kohdistaminen kansalaisjärjestöjen elinvoimaisuuden säilymiseen ja kehittymisen mahdollistamiseen.

Hyvinvointialueilla tapahtuvaa laaja-alaista järjestöjen yhteistyön kehittymistä tulee tukea sosiaali- ja terveysministeriön valtionavustusten lisäksi myös muiden ministeriöiden toimesta.

Riittävästi resursoitu ja yleiseen kustannustasoon sidottu kansalaisjärjestöjen valtionavustustoiminta mahdollistaa pitkäjänteisen toiminnan, jolla voidaan mahdollistaa terveyttä, turvallisuutta ja sosiaalista hyvinvointia edistävä kansalaistoiminta sekä huonoihin aikoihin varautuminen. Pitkäjänteinen riittävästi resursoitu kansalaistoiminta luo vahvan pohjan tilapäisen vapaaehtoisuuden syntymiselle.

Sosiaali- ja terveyssektorin rakennemuutos luo eri tasoille muutospaineita. Tämän hetken tarpeisiin perustuvien rakenteiden luomisen lisäksi on syytä tarkastella koko suomalaisen yhteiskunnan muutoskehitystä pidemmällä aikavälillä ja luoda rakenteista riittävän mukautuvia, jotta ne pysyvät muutosten mukana.

Järjestöjen varainhankinnan kehittäminen

Varainhankinta on pääasiassa viestintää ja vaikuttamista. Viestintä ja vaikuttaminen tukee sosiaali- ja terveysjärjestön tarkoitusten edistämistä. Valtionavustuksesta tulisi voida käyttää viisi prosenttia järjestön sääntöjen tarkoituksen mukaiseen varainhankintaan. Varainhankinnan tulee liittyä sääntöjen mukaiseen järjestön toimintaan.

Varainhankinnan tuloksellisuus perustuu usein järjestön toiminnan merkityksellisyyden ja hyödyllisyyden kuvaamiseen ja viestintään. Oma varainhankinta vaatii aina riskinottamista ja omaa pääomaa. Valtionavustustoimintaan sisältyvä kannustusosuus (5 %) mahdollistaisi erityisesti pienten järjestöjen yhteistyön varainhankinnassa. Kuluja tulisi voida kohdistaa kuitenkin vähintään 5000 ja korkeintaan 50000 euroa kalenterivuodessa viestintään ja varainhankintaan.

Vapaaehtoistoimintaan kannustaminen

SOSTE tukee ajatusta koulutusjärjestelmän kannustamisessa käytännön toimintaan vapaaehtoisuuden lisäämiseksi. Kannustustoimet tulisi kohdistaa koko nuorisoikäluokkaan (alle 29-vuotiaat) ja hyödyntää toiminnan kehittämisessä valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti kansalaisjärjestöjen osaamista laajasti huomioiden yhdenvertaisesti erilaiset ihmisryhmät ja heidän tarpeensa.

Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista (vrt. perusopetuksen laaja-alainen osaaminen). Perusopetuksessa on osallistumisen, vaikuttamisen ja kestävänsä tulevaisuuden rakentamisen laaja-alainen kokonaisuus (L7), johon kuuluu järjestötoimintaan tutustuminen ja siihen kiinnittyminen. Kansalaisjärjestötoiminnan tulee kehittyä aikakauden tarpeita vastaavaksi ja nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa järjestötoiminnan kehittämiseen osana perusopetusta.

SOSTE tukee periaatepäätöksen esitystä ja kannustaa kuntia kiinnittämään huomiota kansalaisjärjestötoiminnan merkitykseen sekä tarjoamaan nuorille mahdollisuuksia olla osallisena järjestötoiminnassa osana laaja-alaista osaamisen kehittämistä.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***

- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

Suomalaiset järjestöt ovat osa maailmanlaajuista kansalaisjärjestöjen verkostoa. Järjestöt toimivat ympäri maailmaa erilaisissa toimintaympäristöissä ja yhteiskunnissa. Niillä on kokemusta onnistuneista ja epäonnistuneista toimista. On tärkeää, että periaatepäätöksen valmistelijat ja sen toteuttajat tunnistavat laaja-alaisesti erilaisilla järjestöillä olevan osaamisen.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta ei voi jättää yksin kasvatus- ja opetustoimen tehtäväksi. Kansalaisjärjestötoiminta tavoittaa eri elämäntilanteissa eläviä ja eri ikäisiä ihmisiä laajasti. Järjestöjen toimintaedellytyksiä tulee tukea demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen mahdollistamiseksi nykyistä laajemmin, sekä niiden osaamista hyödyntää.

Ari Inkinen
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry